

O OBLICIMA FUTURA TIPa ČITAT ĆU I ČITAĆU¹

Wayles Browne

Poznato je da se futur tvori pomoću infinitiva (odn. prezenta sa *da*) i posebnog pomoćnog glagola, koji se najčešće javlja u enklitičkom obliku (*ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*). Postoji, međutim, jedan prividan izuzetak od toga pravila: obično se smatra da u književni jezik ne spadaju konstrukcije tipa

(1)   *čitati ću.*

Drugim riječima, u strogo normiranom književnom jeziku naći ćemo da se enklitike *ću, ćeš*... nikada ne javljaju u poziciji odmah iza infinitiva na *-ti*. Suočeni smo, dakle, s prividno paradoksalnom situacijom. Enklitika može doći poslije bilo koje akcentuirane riječi (u zavisnosti od toga koja se riječ nalazi na prvom mjestu u rečenici), samo ne može poslije infinitiva, tj. poslije onog elementa u rečenici s kojim je inače najtješnje povezana. Postoji, dalje, jedan drugi oblik budućeg vremena, koji se izgovara [čitaću], a piše se na dva načina:

(2)   *čitati ću / čitaću.*

Svakom »izvornom govorniku« s urođenim jezičnim osjećajem, ako malo razmisli, bit će jasno da se nepostojeći oblik pod (1) zamjenjuje oblikom (2), tj. da se mjesto veze »infinitiv + enklitika« javlja okrnjeni oblik. Ali možda ne bi bilo nezanimljivo iznijeti dokaze u prilog toj tvrdnji, kao primjer znanstvenog argumentiranja u lingvistici.

Nijedan od argumenata koji će ovdje biti iznijeti nije apsolutno nepobitan. Svi oni imaju dokaznu silu samo ako se prizna osnovno načelo suvremene² »nauke o nauci« koji glasi da znanstveni opis mora biti što jednostavniji. Jer svaka pojava u prirodi može se opisati na bezbroj načina. Eventualni čitalac koji ne bude prihvatio načelo jednostavnosti opisa mogao bi predložiti sve moguće komplicirane alternative, a da ne bismo imali načina da ijednu od njih negiramo. Bez tog osnovnog načela, nauka bi bila bespomoćna, suočena s pristašama poznate austrijske izreke, »Warum einfach, wenn es auch kompliziert geht?«*

Kao prvi argument iskoristit ćemo spomenutu odsutnost konstrukcije (1). Kad bismo uzeli da je (2) sintetični oblik futura, bez ikakve veze s infinitivom i s enklitikom, bili bismo prisiljeni da damo u svome opisu dva zasebna pra-

¹ Na prijedlog dr Stjepana Babića, na ovom mjestu rezimiram neke stavove iz predavanja održanog 1967. godine u Zagrebačkom lingvističkom krugu.

² I ne samo suvremene: sjetimo se npr. srednjovjekovne Occamove »Britve«, obično citirane kao »Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem«.

* Zašto jednostavno kad može komplicirano.

vila: a) o nepostojanju (1), jer bez izričitog pravila očekivali bismo da se enklitika može naći poslije infinitiva, kao i poslije svake druge akcentuirane riječi, a b) o tvorbi sintetičkog futura dodavanjem nastavka *ću, ćeš* itd. infinitivnoj osnovi.

Jednostavniji, i stoga nama prihvatljiviji, opis dobivamo ako povežemo nazgled nepostojeći (1) s realno upotrebljavanim (2). Oblik (2) izvodi se, u našem opisu, od konstrukcije (1), i to »djelovanjem« jednog jedinog pravila:

- (3) Zadnja dva glasa infinitiva na *-ti* ispuštaju se kad se nađu ispred enklitika *ću, ćeš, . . . , će*.

Otpada, drugim riječima, i posebno pravilo b) i ograničenje spomenuto pod a); enklitika se može slobodno staviti poslije infinitiva, a u svakom konkretnom slučaju gdje do toga dođe, primjenjuje se pravilo (3).

Drugi se dokaz osniva na paralelnosti između glagolâ na *-ti* i onih na *-ći*, kao što su *doći, reći*. Ti posljednji tvore futur pomoću spomenutih enklitika *ću, ćeš . . .*, koje se mogu dodati i odmah poslije infinitiva: *doći ću, reći ćeš* itd. Proizlazi li iz ovoga da se na drugi način tvori futur kod glagolâ na *-ti*, a na sasvim drugi način kod glagolâ na *-ći*? Može se slobodno ustvrditi da je to tako, ali nam se ipak čini jednostavnijim i prihvatljivijim slijedeće rješenje: futur se tvori uvijek na isti način, samo što u jednim slučajevima (tj. kod glagolâ na *-ti*) pravilo (3) prouzrokuje naknadno preobličavanje već dobivene veze »glagol + enklitika« koja u drugim slučajevima – tj. kod infinitivâ na *-ći* – ostaje neizmijenjena.

Treći argument u korist predloženog tretmana naći ćemo u ponašanju enklitika u složenim predikatima. Poznato je da se jedan pomoćni glagol može odnositi istovremeno na više infinitiva: *Ja ću čitati i pisati*. To je samo poseban slučaj jedne pojave karakteristične za svaku vrstu povezivanja istorodnih elemenata u jeziku uopće. Zajednički dijelovi, naime, ne moraju se ponavljati kod svakog elementa-konjunkta, nego je dovoljno da se izreknu samo jedanput, i to obično, na početku ili na kraju dotičnog niza rečeničnih elemenata. Primjeri ove pojave (tzv. reduciranja konjunkcije) bili bi slijedeći:

U Belgiji se govori francuski i flamanski. (Mjesto: *U Belgiji se govori francuski i u Belgiji se govori flamanski.*)

On je voli, ali ne razumije. (Mjesto: *On je voli, ali on je ne razumije.*)

Ja ću čitati i pisati. (Mjesto: *Ja ću čitati i ja ću pisati.*)

Kako se onda reducira jedna konjunkcija koja se sastoji od dva ili više tzv. sintetičkih futura? Primjer

- (4) *Jeću i piću i veselicu se.*

možemo pojednostavniti (reducirati) tako da ga pretyorimo u (5):

(5) *Ješću i piti i veseliti se.*

To nam je dokaz da su »sintetički« oblici izvedeni baš od infinitiva. Tumačimo odnos (4)–(5) ovako: u toku izvođenja rečenice, enklitike se stavljaju poslije svakog infinitiva, vidi (6):

(6) *Jesti ću i piti ću i veseliti ću se.*

Na ovoj se fazi može, ali ne mora, primijeniti pravilo o reduciranju konjunkcije. Djelovanjem toga pravila dobivamo:

(7) *Jesti ću i piti i veseliti se.*

Sada na red dolazi pravilo (3). Pravilo (3) možemo primijeniti ili na (6), tj. na rečenicu koja se nije podvrgla reduciranju konjunkcije, ili na reducirani sklop (7). Ako ga primijenimo na (6), dobivamo pravilnu rečenicu s više sintetičkih futura, kao u (4). A primijenjeno na (7), na već reducirani sklop, pravilo (3) nam daje drugu pravilnu rečenicu, u kojoj se vidi samo jedan oblik futura (iako sva tri glagola u njoj imaju futursku vrijednost), tj. rečenicu (5).

Iz dvojake prirode ovog oblika »sintetičkog« futura proizlaze i izvjesne praktičke teškoće. Na fonetskoj razini, on se zaista izgovara kao jedna riječ, i nije ga moguće podijeliti na dva dijela tako da bi svaki od tih dijelova predstavljao riječ za sebe; ovo sve daje izvjesno opravdanje za to da se on i piše kao jedna riječ.³ Međutim, kad se ne gleda na čisto fonetski oblik, nego malo »dublje«, vidi se jasno da je na razini sintaktičkih odnosa taj oblik izveden od dva elementa, tj. od infinitiva + enklitike, a i jedan i drugi od ovih elemenata, prema Pravopisom utvrđenoj praksi, pišu se obično kao posebna riječ. Nije, dakle, čudo što usprkos mnogobrojnim polemikama, vođenim oko pisanja ovog futura, ipak nije postignuto općeprihvaćeno rješenje: jedni se drže čvršće fonetskoga oblika, a drugi sintaktičke razine, a zato svaka strana često i ne razumije argumente koje druga strana navodi.

³ Ovo se, razumije se, ne odnosi na drugi rasprostranjen izgovor [čitatću] odn. [čitaću], u kojem se zaista može vidjeti okrnjen infinitiv [čitat] plus enklitika [ću].

VARIJANTE U DVOJEZIČNIM RJEČNICIMA

Povodom 3. izdanja Hrvatskosrpsko-talijanskoga rječnika, autori M. Deanović i J. Jernej, izdavač Školska knjiga, Zagreb, 1970.

Stjepan Babić

Rječnik koji je doživio 3. izdanje opravdao je svoje postojanje i poseban mu osvrt nije prijeko potreban. Koristan bi ipak bio jer su autori ovo izdanje znatno proširili pa bi im prikaz proširenja bio priznanje za uloženi trud (lakše je ubirati lovorike nepromijenjenih izdanja nego strpljivim sakupljanjem proširivati i usavršivati već postignuto).

Ali ja se u takav prikaz neću upuštati. Mislim da će kao upozorenje na povećan opseg ovog i inače opsežnog rječnika i ovo biti dovoljno, a rječnik ćemo razmotriti s posebnoga gledišta.

U nedostatku rječnika suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika služimo se dvojezičnima, a među njima vrlo ugledno mjesto ima Deanović–Jernejev rječnik (uz njegova mlađega blizanca Dayre–Deanović–Maixnerov Hrvatskosrpsko-francuski rječnik). Kad se raspravlja o suvremenom rječničkom stanju hrvatskoga književnog jezika i u pomoć se dozivaju rječnici, ne može se mimoći Deanović–Jernejevo jezično blago u Hrvatskosrpsko-talijanskom rječniku. O tome svjedoči i gotovo općenito usvojena i poznata kratica DJ.

Bilo bi dakle veoma korisno razmotriti koliko uspješno služi svrsi koja mu doduše nije prvotna, ali koja je za nas veoma važna. Međutim, polazeći s toga gledišta, mogli bismo doći do zaključka da taj rječnik ne može u potpunosti korisno poslužiti svrsi za koju nije ni napisan. Iako bi taj naoko suvišan zaključak mogao imati svoje opravdanje, ipak bismo njime autorima nanijeli određenu nepravdu. Zato ćemo poći s drugoga gledišta, poći ćemo od jezika, od jezične stvarnosti koju rječnik obuhvaća, a doći ćemo do sličnoga zaključka, korisna i čitaocima i autorima; čitaocima kao odgovor na postavljeno pitanje, a autorima kao poticaj za daljnje usavršavanje rječnika. I ne samo njima, jer, valja priznati, ovaj mi je rječnik poslužio samo kao povod da upozorim na jedno gledište koje treba imati na umu pri sastavljanju dvojezičnih rječnika.

Bilo bi sasvim normalno i razumljivo da Hrvati sastavljaju dvojezične rječnike samo s hrvatskim jezikom, a Srbi sa srpskim, ali se često u njima nalazi i hrvatsko i srpsko jezično blago. Takvi rječnici imaju neke vrlo praktične prednosti. Uz neznatno povećanje jedan rječnik ima službu dvaju. Oni koji se njime služe ne moraju kupovati dva, od kojih bi im glavnina drugoga bio običan balast. Takav dvofunkcionalan je i Deanović–Jernejev rječnik. U njemu se uz zajedničko hrvatsko i srpsko jezično blago nalaze gotovo podjednako i polarizirane riječi obiju varijanata, čak su uz osnovne ijekavske likove une-